

نمادپردازی ایوان در معماری ایران پس از اسلام

افشین پیش بین^{1*}، مهدی حمزه نژاد²

1- دانشجوی کارشناسی ارشد معماری اسلامی دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز،
afshin.pishbin@gmail.com

2- استادیار دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، hamzenejad@iust.ac.ir

چکیده

ایوان در معماری ایران عنصری شاخص و دعوت‌کننده به حساب می‌آید و همواره از پیش از اسلام تا کنون به عنوان عنصری مهم و هویت‌بخش در بناهای مختلف این سرزمین ایفای نقش کرده است. در ایران بعد از اسلام با تغییر شکل ایوان‌های تخت دوره‌ی هخامنشی به ایوان‌های قوس‌دار، به نظر می‌رسد که به تدریج مفاهیم عمیق و پیچیده‌ای در قالب نحوه‌ی جایگیری این عنصر در فضا، ارتباط آن با سایر عناصر فضا و همچنین اشکال و نقوش زمینه، در آن گنجانده شده است. با توجه به مطالب فوق این سؤال مطرح می‌گردد که این مفاهیم چه مضامینی را در بر دارند؟ و اینکه در کاربری‌های مختلف به چه ترتیب و با چه ویژگی‌هایی قابل دسته‌بندی هستند؟ این مقاله از نوع نظری- بنیادی بوده و روش تحقیق تحلیلی-توصیفی می‌باشد و در آن با بررسی مفاهیم ایوان از دو دیدگاه تاریخی و مفهومی و دسته‌بندی این مفاهیم در کاربری‌های مختلف در دوران پس از اسلام از طریق مطالعات کتابخانه‌ای، و جستار آن‌ها در آیات قرآن کریم، این نتیجه حاصل شد که ایوان با توجه به کاربری‌های مختلف به منظور نشان دادن عظمت و تسلط بر مردم یا طبیعت و یا به عنوان نمادی از انسان کامل به کار رفته است.

واژه‌های کلیدی: ایوان، سلسله مراتب، تسلط بر مردم، توسل، اریکه.

1- مقدمه

زبان نمادها برای انسان بسیار مهم و کاربردی بوده و در بیان مجموعه‌ای از مفاهیم پیچیده در قالب الفاظ فرمی و یا ادبی محدود، انسان را یاری می‌کند. "اصولاً انسان تلاش دارد با محیط اطراف خود ارتباط برقرار کند و به همین منظور سعی در پی‌بردن به مفاهیم و حقایق تجریدی اشیاء و عناصر محیط اطراف خود دارد. در واقع انسان سعی دارد زبان محیط را بفهمد و از این طریق بین خود و محیط ارتباط برقرار کند [1]. در این بین "معماران برای ایجاد مفاهیم مورد نظر خود در فضا از راه‌های مختلف تصویرسازی مستقیم، بهره‌گیری از نماد، استعاره و به‌کارگیری ویژگی‌های حسی فضا استفاده می‌کنند" [2]. "زبان معمولی دانشی جزئی، که به وسیله‌ی منطق، احساس به دست آمده را به دست می‌دهد، زبان سمبولیسم دانشی را بیان می‌کند که به وسیله‌ی خرد به دست آمده است، یعنی عرفان" [3]. نماد، آئینه دار مفاهیم و ویژگی‌های عمیق و در هم تنیده ایست که انسان را بر آن می‌دارد تا کثرت مفاهیم را در وجودی یگانه به وحدت برساند.

پا گذاشتن بشر به مرحله‌ی جدیدی از تمدن و غلبه‌ی بی‌رویه‌ی ماشین بر زندگی انسان، کاهش ارتباط معنایی انسان و محیط اطراف و به طور